

MAARİF

(معارف)

Sultan Veled'in
(ö. 712/1312)
Farsça tasavvufi eseri
(bk. SULTAN VELED).

el-MAÂRİF

(المعارف)

İbn Kuteybe'nin
(ö. 276/889)
tarih ve ensâb ağırlıklı bilgiler içeren
ansiklopedik eseri.

Müellif, *el-Ma'ârif*'in mukaddimesinde kitabını belli bir kültür düzeyine yükselen, ilim ve iktidar ehlinin meclislerine katılan kimselerin tarih, ensâb vb. konulardaki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kaleme aldığını ifade etmektedir. Eserin, bu alana dair ilk çalışma olmamakla birlikte genel kültüre dair bilgileri *el-Ma'ârif* adıyla içeren ilk telif olduğu belirtilmektedir (*el-Ma'ârif*, neşredenin girişi, s. 63-64).

Muhtevası ve telif ediliş amacı hakkında kısa bilgilerin yer aldığı mukaddimeden sonra kitabı yirmi bölüm halinde incelemek mümkündür. Birinci bölümde Tevrat'ın birinci kitabına, ayrıca Vehb b. Münebbih'ten gelen rivayetlere dayanılarak evrenin yaratılışı hakkında mâlûmat verildikten sonra Hz. Âdem'den itibaren İsâ'ya kadar otuza yakın peygamberden bahsedilir. Hz. Muhammed'in hayatına ayrılan ikinci bölümde, içlerinde Varaka b. Nevfel ile Kus b. Sâide'nin de bulunduğu bi'set öncesi Hanîf dini mensuplarından sekiz kişinin ismine ve bazı niteliklerine yer verilir, ardından Resûlullah'ın nesebine hazırlıklı olmak üzere Arap ırkının şeceresi geniş biçimde anlatılır, Resûl-i Ekrem'in baba ve anne tarafından nesebi verilir. Hz. Peygamber'in zevceleri ve çocuklarının isimleri sıralanıp onun hayatı hakkında bir kronolojiden sonra Bedir, Uhud ve Hendek gazveleriyle diğer savaşlara temas edilir.

el-Ma'ârif'in üçüncü bölümü ashaba ayrılmış olup aşere-i mübeşşerenin ardından 130 civarında sahâbînin hayatı anlatılmıştır. Kitabın en geniş kısmını teşkil eden bu bölümde sahâbîlerin biyografilerine kısa bakışlar yapılmıştır. Dördüncü bölümde Emevî ve Abbâsî halifelerinin, beşinci bölümde eşraftan veya iktidar sahibi olanlarla bunlara karşı isyan edenlerden kırka yakın kişinin hayatına temas edilmiş, altıncı bölümde tâbiinden ve on-

lardan sonra gelen meşhur şahıslardan 140 kadarının biyografisi verilmiştir. Ashâbû'r-re'ye ayrılan yedinci bölümde İbn Ebû Leylâ, Ebû Hanîfe ve bazı öğrencileri, Evzâî, Süfyân es-Sevrî ve Mâlik b. Enes'ten oluşan dokuz şahsiyetin, sekizinci bölümde ashâb-ı hadîsten kabul edilen 100'e yakın kişinin hayat hikâyesi anlatılmıştır. Sonraki bölümlerde kıraat âlimleri, müzik icra edenler, neseb âlimleri, şiir râvileri ve meşhur muallimler konu edinilmiştir. *el-Ma'ârif*'in on dördüncü bölümünde birbirine kûsûp hayatları boyunca konuşmayan, içlerinde bazı sahâbî ve tâbîilerin de bulunduğu on dört kişiden söz edilmiş, on beşinci bölümde "el-evâil" başlığı altında çoğu İslâm döneminde olmak üzere tarihte gerçekleştirilen elliye aşkın "ilk"e temas edilmiş (bu bölüm müstakil bir kitap olarak da yayımlanmıştır [nşr. Muhammed Bedreddin el-Kahvecî, Dimaşk 1407/1987]), aynı bölümde Kâbe, Beytülme'dis, Mescid-i Nebevî, Basra, Kûfe ve Dimaşk mescidleri kısaca anlatılmıştır. On altıncı bölümde ilk büyük fetihlerin ve fâtilhlerin listesi verilmiş, fetihlerin barışçı yollarla mı yoksa zor kullanılarak mı gerçekleştirildiği kaydedilmiştir.

Kitabın on yedinci bölümü değişik konulara ayrılmıştır. Bunların içinde aşıptan itibaren otuzu aşkın meşhur kişinin meşgul olduğu zanaat ve meslekler, yine meşhurlardan özürü olanlar, benzer bazı özelliklere sahip bulunanlar sayılabilir. On sekizinci ve on dokuzuncu bölümlerde on beş kadar itikadî mezhebin kısa tanıtımı yapılmış, yirminci bölüm Yemen, Hîre ve otuz kadar Acem hükümdarının kısa biyografisine ayrılmıştır.

Genel kültür alanında bir el kitabı niteliği taşıyan *el-Ma'ârif*'in kaynakları içinde İbn İshak'ın *es-Sîre*'si ile Vâkıdî'nin *el-Meğâzi*'si yer almakta, ayrıca *el-Ma'ârif* ile Muhammed b. Habîb'e ait (ö. 245/860) *el-Muḥabber*'in muhtevaları arasında önemli benzerlikler olduğu dikkat çekmektedir (*el-Ma'ârif*, neşredenin girişi, s. 5-6, 69-70). Kitabın, mukaddimesinde belirlenen esaslara göre ele alınıp alınmaması gereken konuların seçimi ve ölçülü bilgi verilmesi hususunda başarılı olduğu söylenemez. Eserde yer yer Tevrat'tan ve bol miktarda Vehb b. Münebbih gibi İsrâiliyat türü rivayetler nakleden kişilerden eleştiri süzgecinden geçirilmeden, ayrıca başta Kur'an olmak üzere sağlam İslâm literatürüyle mukayese edilmeden yapılan nakiller tenkît konusu olmuştur (s. 110-115).

el-Ma'ârif'in ilk neşirini Ferdinand Wüstenfeld yapmış (Göttingen 1850; Os-nabrück 1977), daha sonra bu neşir Muhammed İsmâil es-Sâvî ve Osman Halîl tarafından tashih edilerek tekrarlanmıştır (Kahire 1353/1934). Kitabın diğer bir neşirini Servet Ukkâşe gerçekleştirmiştir (Kahire 1960, 1969, 1981, 1992). Hasan Ege eseri *el-Ma'ârif: Nebîler ve Sahâbîlerin Sîreti* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (İstanbul, ts.).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe); ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 5-6, 63-64, 69-70, 110-115; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zehab* (Meynard), II, 442; İshak Mûsâ el-Hüseynî, *İbn Kuteybe* (trc. Hâşim Yâgi), Beyrut 1980, s. 59, 61, 69, 87-94; M. Zağlûl Sellâm, *İbn Kuteybe*, Kahire 1980, s. 48-50; Ahmed Abdülbâkî, *Min a'lâmî'l-ulemâ'i'l-Arab fi'l-karîni's-sâlihi'l-hicri*, Beyrut 1990, s. 137 vd.; Abdülazîz ed-Dürî, *İlmü't-târih 'inde'l-Arab*, Beyrut 1993, s. 54; G. C. Anawati, "Textes arabes anciens édités en Egypte au cours des années 1959 et 1960", *MIDEO*, VI (1959-61), s. 235-240; Hüseyin Varol, "İbn Kuteybe ve Eserleri", *EACİFD*, sy. 6 (1986), s. 147; Bahâüddin Varol, "İbn Kuteybe: Hayatı, Eserleri ve İslam Tarihçiliğindeki Yeri", *SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 5, Konya 1999, s. 266-268; Zülfikar Tüccar, "Edebü'l-kâtib", *DİA*, X, 410-411.



ZÜLFİKAR TÜCCAR

MAÂRİF

(معارف)

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin babası
Bahâeddin Veled'in
(ö. 628/1231)
Farsça tasavvufi eseri.

Bahâeddin Veled'in nasihat ve vaazlarıyla sohbet meclislerinde kendisine sorulan sorulara verdiği cevapların bir araya getirilmesinden oluşan eserin hangi tarihte derlendiği bilinmemektedir. Ancak Bahâeddin Veled ders vermeye başladığı sıralarda yirmi beş-otuz yaşlarında olduğuna göre 575-586 (1179-1190) yılları arasında yazıldığı söylenebilir. Eserin 156. bölümünün 603-606'da (1206-1209), 227. bölümünün 600'de (1203) kaleme alındığı anlaşılmaktadır da bölümün düzenlemesine ne zaman ve kimin tarafından başlandığı belli değildir. Bununla birlikte Mevlânâ'nın da eseri okuduğu dikkate alınarak bu dönemde bir bölümünün derlenmiş olduğu söylenebilir. Bahâeddin Veled'in sözleri önceleri tek cilt halinde toplanmışken 965'te (1558) Alâiy b. Muhib eş-Şîrâzî adlı İranlı bir Mevlevî dervîşi diğer metinleri de bir araya getirerek 268 bölümden meydana gelen üç ciltlik bir eser ortaya koymuştur.

Ma'ârif'in her bölümünde bir veya birkaç âyetin işârî tefsiri yapılmıştır. Meclise katılanların konuyu anlamasını kolaylaştırmak için âyetler açık ibarelerle ve temsiller verilerek yorumlanmıştır. Bahâeddin Veled'in bu metodu kendisinden önce Sülemî ve Kuşeyrî, kendisinden sonra Sadreddin Konevî ve Abdürrezzâk el-Kâşânî gibi mutasavvıfların metodundan farklılıklar gösterir. Eserin önemli bir yönü de kelâm meselelerinin mutasavvıf gözûyle çözülmeye çalışılmış olmasıdır. Bu konuların daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla temsili örnekler verilip kelâm ilminin zor meseleleri kolay hale getirilmeye gayret edilmiştir. Kitapta yetmişe yakın hadis zikredilmiş ve yorumları yapılmıştır.

Kendini sürekli Allah ile mânevî ilişki içinde hisseden Bahâeddin Veled'in bazan kusurlarını da itiraf etmesine rağmen ifadelerinde Mevlânâ gibi alçak gönüllü ve hoşgörülü olmadığı, felsefe âlimleri ve kelâmcılara karşı çok sert davrandığı, o dönemde felsefe ve kelâmı temsil eden Fahreddin er-Râzî'yi ağır bir şekilde eleştirdiği görülmektedir. Yeri geldikçe anlatıldığı bazı olaylar eseri dönemin tarihi bakımından da önemli kılmaktadır.

Ma'ârif her tabakadan insanın katıldığı meclisleri yansıttığı için ifade yönünden sade ve konuşma üslûbuna yakındır. Nesirde dönemin Belh Farsçası çok güzel kullanılmış, çeşitli terkîp ve tabirlerle zenginleştirilmiştir. Eserin üslûbuna özellikle dikkat çekilmiş, bu üslûpla yazılmış başka bir Farsça eserin bulunmadığı kaydedilmiştir.

Ahmed Eflâkî, Şems-i Tebrîzî ile tanışmaya kadar *Ma'ârif*'in Mevlânâ'nın elinden düşmediğini (*Âriflerin Menkıbeleri*, I, 168), ancak Şems'in ona eseri okumasını yasakladığını (*a.g.e.*, II, 82) kaydeder. Bununla birlikte Mevlânâ'nın eserde yer alan düşünceleri *Meşnevî*'de geniş şekilde işlediği görülmektedir. Bu açıdan kitap *Meşnevî*'nin kaynakları arasında sayılabilir.

Ma'ârif, Süleymaniye (Ayasofya, nr. 1716) ve İstanbul Üniversitesi (FY, nr. 602, 1274) kütüphanelerindeki nüshalarına dayanılarak Bedüzzaman Fûrûzanfer tarafından *Ma'ârif Mecmû'a-i Mevâ'iz ü Sühân-ı Sultânü'l-ülemâ' Bahâeddîn Muhammed b. Hüseyin Haîbî-yi Belhî* adıyla ve geniş bir önsözle birlikte yayımlanmıştır (I, Tahran 1333 hş.; II, 1338 hş.). Bu neşirde I. cilt üç bölümden meydana gelmektedir. Fûrûzanfer II. cildin muhtevasını dördüncü bölüm di-

ye adlandırmış ve bu bölümün gerçekte *Ma'ârif*'in en önemli bölümü olduğunu ve diğer üç bölümün çekirdeğini oluşturduğunu belirtmiştir. Eser daha sonra yeniden basılmıştır (Tahran 1352 hş.).

BİBLİYOGRAFYA :

Bahâeddin Veled, *Ma'ârif* (nşr. Bedüzzamân Fûrûzanfer), Tahran 1333-38 hş.; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 1-42; Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, 168; II, 82; Safâ, *Edebiyyât*, II, 1019-1022; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, İstanbul 1985, s. 22-26; M. Nüvid Bâzargân - Enise Berhâh, "Bahâ'eddîn Muhammed Veled", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, Tahran 1377 hş., IV, 675-677; Bedüzzaman Fûrûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin* (trc. Feridun Nafiz Uzluk), İstanbul 1997, s. 450-456; Nazîf Şahinoğlu, "Bahâeddin Veled", *DİA*, IV, 462.



RIZA KURTULUŞ

MAÂRİF

(معارف)

1891-1896 yılları arasında yayımlanmış haftalık fen ve edebiyat dergisi.

Türk matbaacılığında ve yayın hayatında önemli bir isim olan Kaspar'ın, ilk sayısını 26 Muharrem 1309'da (1 Eylül 1891) neşrettiği *Maârif*, II. Abdülhamid döneminin diğer dergileri gibi "siyâsiyattan mâada her şeyden bahseden" bir dergidir. Perşembe günleri çıkan ve Ahmed Nâcî'nin imtiyaz sahibi görüldüğü dergi genellikle on altı, Kaspar'ın ölümünden sonra (sy. 135) sekiz sayfa olarak ve çift sütun üzerine çıkmış, otuz beş sayılı son dönemde yine on altı sayfa yayımlanmıştır. Son sayısı 10 Eylül 1896'da çıkan derginin yirmi altı sayı kabul edilen her cildinde sayfa numaraları teselsül ederek 204 + 35 = 239 sayıda 3400 sayfaya yaklaşan bir koleksiyon oluşturmuştur.

II. Abdülhamid döneminin maarif politikası paralelinde Batı dünyasındaki keşifler, icatlar, sergiler; astronomi, tıp vb. teknik alanlardaki gelişmelerle ekonomi, eğitim, psikoloji, spor konularına da yer veren *Maârif*'te, özellikle Kaspar'ın ölümünden sonra İbnürrıfat Sâmih (Sâmih Rıfat) ve İsmâil Safâ'nın yönetiminde edebiyat meseleleri ağırlık kazanmıştır. Dergide şiir, mensur şiir, hikâye ve edebî mülâhazaları çıkan başlıca yazarlar şunlardır: Mehmed Celâl, İbnürrıfat Sâmih, İsmâil Safâ, Abdülhak Hâmid, Recâizâde Mahmud Ekrem, Cenab Şahabeddin, Tefvîk Fikret, Ahmed Vefâ, Fâik Esad, Mehmed Ali Aynî, Müstecâbizâde İsmet, Midhat Bahârî, Muallim Nâci, Muallim Feyzi, Muhyiddin Râif (Yengin), Ahmed Remzi

(Akyürek), Receb Vahyi, Rıza Tefvîk, Ahmed Râsim, Ali Kâmi (Akyüz), Nazîmâ, Ali Nusret, Âvanzâde Süleyman.

Fransız yazarlarından Guy de Maupassant, G. Ohnet, Emîl Zola, Abbé Prévost'dan tercüme hikâye ve romanların da yer aldığı dergide Mehmed Atâ Bey'in *Paul et Virginie* tercümesi Fransızca orijinal metniyle beraber verilmiştir. Yerli ve yabancı yazarların biyografileri, edebiyat üzerine teori ve tenkit yazıları yanında *Maârif* imzasıyla sekiz sayı süren "Ural ve Altay Lisanları" ve İsmâil Safâ'nın "Mülâhazât-ı Edebiyye"leri de yayımlanmıştır. Dinî konular arasında ramazan ve bayram özel sayıları dışında mezhep imamlarının hayatı, fikhî bahisler, Rıza Tefvîk'in Ali Rıza Tefvîk imzasıyla İbn Haldûn üzerine yirmi sayı, A. Şâkir ve Nüzhet imzalarıyla yirmi sekiz sayı süren Seyyid Şerîf el-Cürçânî'den "Ta'rifât-ı Seyyid" tercümesi bulunmaktadır.

Bütün koleksiyonda yerli ve yabancı şahsiyetlere, ilginç olaylara, hikâye ve roman illüstrasyonlarına, şehirlere ve meşhur yapılara, fennî konulara ait olmak üzere 500'den fazla gravür ve çizim vardır. *Maârif*'in, çoğu dergide yayımlanmış yazı ve tefrikalardan oluşan "Küçük Kitaplar" adlı bir yayın serisi de olmuştur. Derginin tam koleksiyonu Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Maârif mecmuasının 29 Ramazan 1310 tarihli kapağı (IV, sene 2, nr. 9)

